

Justės Janulytės debesų odisėja

Audrius MUSTEIKIS

2012-10-25 06:00

Dmitrijaus Matvejevo nuotrauka | šiemetinę "Gaidą" J. Janulytė negalės atvykti iš Italijos, nes kruopščiai ruošiasi savo kūrinių premjeroms kituose tarptautiniuose festivaliuose.

Latvių muzikos žurnalistas Orestas Silabriedis lietuę Justę Janulytę pavadino nuostabiu reiškiniu - jos muzikos kalba tokia stulbinama, kad nepamena nieko anksčiau girdėto, o tai šiuolaikiniame pasaulyje, kur, regis, viskas jau buvo, atrodo stebuklas.

Savo kūrybos procesą kompozitorė lygina su architekto, tapytojo, skulptoriaus, matematiko, alchemiko, poeto, parfumerio, paukščių stebėtojo darbu. Poetas - metaforų, simbolių ir asociacijų išradėjas, parfumeris - idealių proporcijų ieškotojas... Lėtai ir kruopščiai ji rutulioja sumanymą mikro- ir makrolygmenimis, kuria atskirą, unikalų pasaulį su savo dėsniais.

Tokie atskiri ir unikalūs jos opusai skamba Europoje, JAV, Kanadoje, atliekami žinomų orkestrų ir ansamblių. 2009-aisiais J. Janulytės "Akvarėlė" pelnė pirmąją vietą UNESCO jaunųjų kompozitorių konkurse. Europos muzikos ir teatro gerbėjus tiesiog užbūrė jos sceninė instaliacija "Smėlio laikrodžiai".

Rytoj Tarptautinis aktualios muzikos festivalis "Gaida" kviečia į premjerą. Pirmą kartą Lietuvoje skambės latvių užsakymu J. Janulytės parašytas kūrinys "Debesų stebėjimas". Šiuolaikinio meno centre Vilniuje jį atliks kamerinis orkestras "Sinfonietta Riga", diriguojamas jo vadovo Normundo Šnė, ir kamerinis choras "Kamer". Klausytojai kviečiami nugrimzti į nepaprasto grožio sapną, patirti begalinį skrydį, atsidurti neaprėpiamame garsų ir sąskambių plūsme.

Jau penkerius metus J. Janulytė gyvena Italijoje, Milane, tačiau nei emociniai, nei profesiniai saitai su Lietuva ir gimtuoju Vilniumi

nenutrūkę. "Rudens pojūtis Vilniuje kur kas ypatingesnis nei Milane", - prisipažįsta kompozitorė.

Edgaro Groševs nuotrauka/J. Janulytė ir žymusis latvių kompozitorius Pēteris Vaskas po "Debesų stebėjimo" premjeros Cėsyse.

- Kaip jūsup kūrybą veikia itališka aplinka?

- Sunku pasakyti, kaip ir ar iš viso veikia. Manau, kad itin nuosekliai plėtoju tam tikras savo kūrybos idėjas, estetiką bei techniką, užsimezgasias nuo pirmųjų kūrinių. Palaipsniui jos transformuojasi ir kaskart įgauna vis naujų bruožų, pavidalų, tačiau pratėsia ankstesniašias patirtis. Itališkos aplinkos kultūrinis, geografinis, socialinis, kalbinis kitoniškumas neabejotinai veikia mane kaip asmenybę, suteikia unikalių stimulų, nors akivaizdu, kad lietuviškoji (gal baltiškoji?) genetika, tam tikras kūrybinis temperamentas ir mentalitetas išlieka artimesnis Rytams ir Šiaurei, ne Vakarams, juo labiau Pietums, ir tampa gal net dar stipresnis ir man pačiai svarbesnis.

Italijoje užsimezgę kūrybiniai ryšiai su muzikais ar kitų meno sričių atstovais suteikia naujų, įvairesnių, platesnių kontekstų mano idėjoms skleisti. Bene svarbiausias čia - vaizdo menininkas Luca Scarzella, su kuriuo po "Smėlio laikrodžių" tęsiame savo tarpdisciplininius tyrinėjimus.

- O kaip susiklostė tokia draugystė ir ryšiai su latviais? Jie puikiai jus žino, didžiai vertina jūsup kūrybą.

- Su "Sinfonietta Riga" ir jos meno vadovu Normundu Šnė ryšiai užsimezgė 2009 metais, kai Lietuvos nacionalinė filharmonija savo koncertų ciklui "Viva Musica Via Baltica" užsakė man parašyti dešimties minučių kūrinių būtent šiam kolektyvui. Taip atsirado "Naktų ilgėjimas" styginių orkestrui, skirtas rudenėjančiam Vilniui, vienas mano pačios ir kitų labiausiai vertinamų kūrinių, daug kartų grotas "Sinfonietta Riga", vėliau atliktas ir kitų orkestrų bei dirigentų, sulaukęs premijų, radijo transliacijų, išleistas kompaktine plokštele.

Šio orkestro ir jo meno vadovo meistriškumas, atvirumas, jautrumas, entuziazmas, skonis buvo didžiulis atradimas, o turiningo bendradarbiavimo džiaugsmas pasirodė abipusis, tad netrukus Cėsių meno festivalis suteikė unikalią galimybę bendrauti toliau: pakvietė mane būti reziduojančia kompozitore - užsakė šįkart jau stambios formos ir stambios sudėties, t. y. visos koncerto dalies

kūrinį chorui ir orkestrui. Dirbau keletą metų. "Debesų stebėjimo" chorui, dviem pučiamųjų kvintetams ir styginių orkestrui premjera įvyko šių metų rugpjūtį Cėsyse, o rugsėjį atidarė "Sinfonietta Riga" koncertų sezoną Latvijos sostinėje. Tokio didelio darbo patikėjimas svetimšalei trisdešimtmetei kompozitorei rodo ypatingą latvių atvirumą bei drąsą. Manau, Lietuvoje tai būtų sunkiai įsivaizduojama.

Smagu prisiminti pirmuosius kontaktus su latvių muzikais ir jų man padarytą lemtingą įtaką. Tai įvyko dar 2002-aisiais, lygiai prieš dešimtį metų. Dalyvavau pirmuosiuose Baltijos šalių kompozitorių meistriškumo kursuose Dundagos pilyje (dabar jie jau tarptautiniai, šiemet vyko Cėsyse - irgi sutapimas). Juos vedę latvių, estų ir lietuvių kompozitoriai mane pastūmėjo, įtikino rimtai atsidėti kūrybai ir kompoziciją studijuoti "oficialiai". Iškart po kursų įstojau į Lietuvos muzikos ir teatro akademijos, kurioje jau studijavau muzikologiją, Kompozicijos katedrą pas profesorių Osvaldą Balakauską ir pradėjau intensyviai kurti. Iki tol neturėjau jokių ambicijų būti kompozitore.

Asmeninio albumo nuotrauka/Su latvių dirigentu N.Šnė 2011 metų lapkričio 18 dieną Paryžiuje, kur Latvijos nepriklausomybės dienos proga skambėjo ir J.Janulytės "Naktų ilgėjimas".

- "Justė Janulytė - monochrominės muzikos kūrėja". Kas ta monochrominė muzika?

- Tam tikra mano sugalvota skambesio estetika ir komponavimo technika. Dažniausiai tai vienos rūšies instrumentams parašyti kūriniai, pavyzdžiui, vien styginiams, vien balsams, vien pučiamiesiems - pageidautina kuo didesniam jų skaičiui. Tam tikra skambesio estetika ir to skambesio išgavimo metodas: tirštos mikropolifoninės tekstūros iš daugybės pulsuojančių sluoksnių, susipinančių linijų, kurios patiria laipsnišką, vos juntamą, kone termodinaminę transformaciją nuo "juodo" iki "balto". Be to, monochrominės muzikos metafora yra ir nuoroda į mano vizualų mąstymą, kuris juntamas vidinėje akustinio kūrinio struktūroje ir atsispindi pavadinime ("Tekstilė", "Labirintai", "Švytuoklės", "Debesų stebėjimas" ir kt.), o tarpdisciplininuose kūrinuose su vaizdo projekcijomis, scenografija ar tam tikru erdviu muzikantų išdėstymu išskyla

jau ir į regimąjį paviršių, tampa integralia kūrinio dalimi ("Smėlio laikrodžiai", "Kvėpuojanti muzika", "Užtemimai").

"Debesų stebėjimas" iš pirmo žvilgsnio neatrodo monochrominis, nes parašytas balsams, styginiams ir pučiamiesiems, tačiau šie trys sluoksniai veikia kaip trys uždari monochrominiai ansambliai atskirose laiko dimensijose, kurių persiklojimas vertikalėje neišardo jų autonomiškumo.

- Choras dainuoja autoritetingo latvių poeto Knuto Skujenieko eilėraščių: "mes neturim tokių gražių kalnų/ mūsų debesys gimsta ant žemės/ (...) ir kai debesys susirenka danguj/ jie yra tie mūsų kalnai". Kodėl būtent šis tekstas?

- Poetinis tekstas atsirado vėliau nei muzikinė koncepcija. Iš pradžių maniau nenaudoti jokio teksto, kaip ir kūrinyje "Akvarelė", kuriame choras tik niūniuoja (dainuoja uždara burna) ir artikuluoja balsius. Tačiau vėliau supratau, kad žodinis tekstas gali padėti dainininkams labiau įsijausti į muziką, ypač kai kūrinys trunka ilgiau nei pusvalandį, ir tada pradėjau dairytis latvių poezijos apie debesis. Šį K.Skujenieko, didelio Lietuvos draugo, lietuvių poezijos vertėjo, eilėraščių man pasiūlė muzikologas Linas Paulauskis ir jis tobulai tiko mano akustinei koncepcijai, grįstai leidimusi iš "dangaus" į "žemę". Be to, ši poezija turi labai gražų abstraktaus sakralumo atspalvį, metafizinę dimensiją. Tiesa, tekstas kūrinyje naudojamas netradiciškai - nors choras savo natose mato jį visą, dainuoja tik balsius: žodinė medžiaga apvaloma nuo priebalsių lygiai taip pat kaip instrumentinės partijos nuo garso atakų. Lieka vien iš tylos išnyrantys ir į ją nugrimztantys garsai, susiliejęntys daugiasluoksnėje "povandeninių" pulsacijų jūroje. Taigi klausytojai negirdi, nesupranta dainuojamo teksto ir jo nežino, jei nėra perskaitę, bet galbūt jaučia atlikėjų perteikiamą nuotaiką.

"Smėlio laikrodžių" kūrybinės grupės nariai italai ir J.Janulytė (ketvirta iš kairės) per "Varšuvos rudens" festivalyje 2011 metų rugsėjį.

- Kai kalbate apie "Debesų stebėjimą", - logiški, racionalūs, moksliniai išaiškinimai apie fizikinius atmosferos reiškinius, o muzika - didelio grožio, klausytojams kelianti ekstazę. Per kokias kančias tai pasiekama? Ar logizuoti sumanymai paskui, dirbant, nekiša kojos?

- Racionalumo ir emocionalumo klausimas muzikoje yra amžinas ir vis dar aktualus. Nors kartais atrodo, jog antrasis elementas šiuolaikinėje muzikoje išvis ignoruojamas ir nuvertinamas, man asmeniškai būtina ir viena, ir kita. Be racionalaus, loginio mąstymo tiesiog nesuvaldysi muzikinio laiko, nesukursi gerai veikiančio mechanizmo, neišrasi taisyklių, kurioms paklustų muzikinės medžiagos parametrai (garso aukštis, trukmė, tembras, faktūra), o nepakankamai organizuota, nepakankamai artikuliuota muzikinė kalba nebus suvokiama, nekomunikuos su klausytoju. Be to, viena logika veikia rašant 5 minučių miniatiūrą, kitokia - 35 minučių odisėją, kaip kad "Debesų stebėjimas", kuris, viena vertus, itin statiškas, kita vertus, nuolat kintantis, atsinaujinantis. Man pasirodė, kad jam tinkamiausia - ciklinė forma, primenanti nenutrūkstamą vandens apytakos (hidrologinį) ciklą gamtoje - vandenį koncentruojančių debesų virtimas krituliais, kurie įsigeria į žemę ir garuodami vėl susitelkia debesyse. Šiame reiškinyje slypinti leidimosi-kilimo logika labai natūraliai atitinka muzikinę. Apskritai gamtoje vykstantys procesai, reiškiniai, įvairios jų egzistavimo logikos, objektų struktūros, tam tikri konstrukciniai modeliai, astronominiai, fizikiniai, biologiniai dėsniai itin paslankiai prigyja rašant muziką bei kuriant akustinius fenomenus ir man yra neišsenkami įkvėpimo šaltiniai. Vis dėlto mano domėjimasis ir žavėjimasis šiais reiškiniais nevirsta robotizuotu matricų generavimu, veikiau tai poetiškas, o ne moksliškas mėginimas pajusti, suvokti ir perteikti gamtos grožį. Galbūt esu naivi, bet tikiu, jog tokiais principais kuriama muzika klausytojui, kuris pats yra nuostabus gamtos fenomenas, neišvengiamai paklūstantis jos dėsniams, turėtų daryti tiesioginį, giluminį poveikį.

O emocijų muzikos poveikį visų pirma suvokiu kaip fizinį garsų - vibracijų poveikį žmogaus kūnui. Juk aukšti dažniai veikia kitaip nei žemi, garsūs kitaip ne tylūs, nereguliarus ritmas - vienaip, reguliarus - kitaip, staigūs kontrastai kitaip nei vos juntamos metamorfozės. Taip pat skirtingai veikia ir skirtingi tembrai. Žmogaus balsas - rašant "Debesų stebėjimą" man tai buvo ypatingas, nuostabus atradimas - turbūt yra pats komunikatyviausias, įtaigiausias, labai tiesiogiai veikiantis klausytojo emocijas ir nuotaiką, kitaip nei dirbtiniai instrumentai, juolab kompiuteriai. O stipriausias muzikos poveikis turbūt klausantis jos gyvai, esant kuo arčiau garso šaltinių ir jų skleidžiamos vibracijos. Tokiu būdu tikrai galima patirti ekstazę, fizinę, emociinę šalia intelektualinės ir dvasinės, kada racionalusis ir emocionalusis pradai susijungia į tobulų proporcijų visumą. Nebūtinai tai įvyksta kiekvieną kartą ir turbūt nėra skirta kiekvienam klausytojui. Toli gražu ne viską nulemia ir partitūroje užfiksuotos natos. Svarbi ir tam tikra momentinė aura, kontekstas, per koncertą veikianti energija ir, žinoma, kiekvieno klausytojo pasiruošimas, susitelkimas, atvirumas, nusiteikimas bei gebėjimas tai patirti.

J. Janulytės muzikinė instaliacija "Smėlio laikrodžiai".

- Latviai "Debesų stebėjimą" įvertino itin palankiai. Ar dar abejojate, kad Lietuvoje ar kur kitur gali būti kitaip?

- Žinoma, gali būti kitaip, aš ką tik nurodžiau kodėl. Dėl pačios "formaliosios" kūrinio kokybės esu gana rami, ji smarkiai nepakis nuo vieno atlikimo iki kito. Be to, lietuviškosios publikos skonis nuo latviškosios neturėtų daug skirtis. Man būdinga estetika šiuose kraštuose yra priimtina ir vertinama palankiai. Tačiau kai atliekama gyvai, veikiančios energijos nenumatysi ir nesurežisuosi. Ypač kai dalyvauja tiek daug gyvų veiksnių - 20 stygininkų, 10 pūtikų, daugiau nei 40 choro dainininkų.

- Atvyksite į "Gaidą"?

- Deja, ne. Tai jau trečiasis "Debesų stebėjimo" atlikimas. Pirmuosius girdėjau ir tikiuosi, kad kūrinys jau gali egzistuoti savarankiškai, be manęs. Atiduodu valią atlikėjams, šiuo metu esu priversta pirmenybę teikti naujiems darbams. Nors gyvai klausytis savo kūrinių - įspūdinga ir įkvepianti patirtis. Sukelia labai daug įtampos, streso, išskiria adrenalino, bet kartu ji ir euforiška, ypač kai rezultatas pranoksta numatytąjį partitūroje, peržengia tam tikras jos formaliąsias ribas, pakylėja iki natose neužfiksuojamo lygmens, o tai kartais įvyksta jautrių ir atsidavusių atlikėjų, tokių, kaip šis latvių choras ir orkestras, pastangomis.

- Naujausi jūsų žygiai po Europą, apie kuriuos galbūt nežinome?

- Reikšmingi įvykiai yra "Smėlio laikrodžių" šotiškoji ir - Europos ribas peržengianti - australiškoji premjeros Glazgo "Sonica" ir Sidnėjaus festivaliuose.

Artimiausia premjera numatyta gruodžio mėnesį Londono Tauerio bažnyčioje (Spitalfieldso festivalis) - mediatyvus kūrinys vargonams, pagrįstas Johanno Sebastiano Bacho choraline melodija.

Trumpai

Justė Janulytė gimė 1982 metais. Kompoziciją studijavo Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje ir Milano Giuseppe Verdi konservatorijoje, tobulinosi įvairiuose meistriškumo kursuose. Į save dėmesį atkreipė jau diplominiu darbu - 2004 metais jos "Balta muzika" pripažinta geriausiu kameriniu kūrinio Lietuvos kompozitorių sąjungos (LKS) rengiamame konkurse. "Tekstilė" simfoniniam orkestrui bei "Naktų ilgėjimas" styginių grupei LKS konkurse atitinkamai pelnė geriausio kūrinio orkestrui (2008) bei geriausio kamerinio kūrinio (2010) titulus. 2009 metais J.Janulytė laimėjo pirmąją vietą UNESCO jaunųjų kompozitorių konkurse (už kompoziciją chorui "Akvarelė"), 2011 metais - pirmąją vietą LKS konkurse (už koncertinę instaliaciją "Smėlio laikrodžiai"). Už vizionierišką ir labai didelio tarptautinio atgarsio sulaukusią kūrybą 2011 metais jai įteikta Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Jaunojo menininko premija.